

УДК 261.8:235

Бондарчук В. О.,
здобувач кафедри релігієзнавства і теології,
Національний університет «Острозька академія»
(Україна, Острог), Vitaliy_Bondarchuk@ukr.net

**ВІДОБРАЖЕННЯ В ПОЛЕМІЧНИХ ТВОРАХ
«АПОКРИСИС» І «АНТИРИЗИС» ФАКТІВ
МІЖРЕЛІГІЙНИХ КОНФЛІКТІВ У РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ
НАПРИКІНЦІ XVI СТ. – ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ**

Досліджено відображення у полемічних творах «Апокрисис» і «Антиризис» ключових аспектів міжконфесійної боротьби наприкінці XVI ст. В Речі Посполитій. Дослідник користується двома автентичними джерелами та верифікує отриману з них інформацію з уже відомими історіографічними даними. Для точності результатів роботи він застосує порівняльно-історичний, а також методи узагальнення і хронологізації. В підсумку пошуків встановлено головні, на думку Христофора Фіلالета і Іпатія Потія, проблеми, які спричинили конфронтацію між Православною та Католицькою Церквами й здійснено порівняння шляхів розв'язання конфлікту пропонованих полемістами. Встановлено, що жертвами боротьби котра зазнала ескалації після Берестейської унії стають, як духовенство, так і миряни. Водночас доведено кардинальну різницю між точками зору богословів щодо цілей протистояння католицької та православної церков. Отримані дані можна використовувати, як практичні матеріали при вивченні історії християнської церкви та суспільства України кінця XVI ст.

Ключові слова: «Апокрисис», «Антиризис», полемічна література, міжконфесійна боротьба, Берестейська унія.

Починаючи з 60-х рр. XVI ст. і до його закінчення конфлікт між православною та католицькою церквами на українських територіях Речі Посполитої, що до цього перебував у латентному стані, розгорається із новою силою. Боротьба набуває всезагального, комплексного характеру і в підсумку одним із її результатів стає проведення Берестейської унії та утворення нової сторони конфлікту – уніатської церкви. Для неупередженого розуміння тодішньої ситуації сучасною наукою важливим є залучення до вже існуючих даних про тодішню міжконфесійну боротьбу точки зору уніатів адже їхню церкву можна розглядати і як об'єкт, і як суб'єкт тодішньої конфронтації. Одночасно необхідно провести компаративне дослідження структури конфлікту уніатів, православних та іншими причетними до нього сторонами.

Актуальність матеріалу статті полягає в тому, що дозволяє зробити відповідний внесок і частково розв'язати проблему емпіричного характеру пов'язану з церковною історією України – продемонструвати бачення в відомих зразках полемічної літератури конфлікту між конфесіями Речі Посполитої кін. XVI ст. Варто доповнити, що нагальність вивчення питання схвалюють науковці сфера праці, яких лежить у цій або близьких до неї тематиках. Так, М. Дмитрієв вказує на неоднозначне ставлення до унії навіть серед католицьких богословів – представників конфесії, що здавалося б чи не найбільше сприяла об'єднанню [5, с. 51]. В. Ульяновський твердить, що нерівність між католицькою та православними церквами існувала фактично завжди, як і втручання світської влади у справи Київської митрополії [9, с. 36]. Однак, В. Пері висловлює думку про Берестейську унію, як результат й реалізацію утвердження «двох еклезіологій («усучаснених» односторонньо), тобто щораз більше відмінних між собою» [8, с. 8].

Опрацювання рівня розробки теми показує прогалину у її вивченні, однак демонструє наявність ряду праць синтетичного характеру та таких, що досліджують близькі до означеної проблеми питання. У контексті Реформації та Контрреформації розглядає конфлікт між

церквами та їх вірянами Борис Гудзяк [3, с. 101, 105–107; 4, с. 102, 144–145]. Впливові світських осіб на розгортання релігійного протистояння у своїх працях приділяє деяку увагу С. Плохій [9, с. 98–105, 111–112; 10, с. 10–11]. Аналогічну проблему, тільки вже у постберестейський період вивчає М. Шкрібляк [14]. Аспект участі у конфлікті чернецтва досліджує В. Климов [7, с. 93]. Окремі згадки про означену тему можна зустріти у працях С. Яковенка [15, с. 145] (відбиття конфлікту конфесій в соціумі), В. Пері [8, с. 16–20] (боротьба з точки зору католиків), М. Дмитрієва, Б. Флорі [5, с. 43–47; 6, с. 189–190] (причини нетерпимості, роль короля Речі Посполитої) та В. Шевченка [12, с. 96; 13, с. 105] (Реформація, як причина дестабілізації). Окремо варто зазначити про дослідження теми міжконфесійного протистояння в двох монографіях присвячених твору Христофора Фіلالета авторства М. Скабалановича та П. Яременка. Попри безсумнівні професійні характеристики, конкретно означена проблема в працях не піднімається [11] або описана у апологетичному стилі [16, с. 4].

Метою статті є здійснити порівняння думок представників православної та уніатської церков щодо ескалації напруженості стосунків між конфесіями Речі Посполитої наприкінці XVI ст. Матеріал дослідження дозволяє окреслити головні постулати бачення протистояння двома найбільш проінформованими представниками сторін конфлікту – Христофором Фіلالетом та Іпатієм Потієм. Для ефективного виконання вказаної мети її варто розділити на наступні завдання: 1) визначити основні проблеми, які турбують богословів; 2) співставити пропоновані ними варіанти вирішення цих перепон; 3) перевірити можливість впливу особистісної ворожнечі полемістів на об'єктивність їхніх суджень.

Причиною новизни публікації є те, що із двох репрезентативних автентичних джерел вперше здійснюються наукові вибірка, опрацювання і компаративне дослідження інформації, яка має пряме відношення до озвученого на початку статті питання. Це збільшить об'єм існуючої бази даних історіографії про конфлікт у релігійному житті Речі Посполитої кін. XVI ст. і рефлексію на нього у полемічній літературі.

Наукові результати статті було здобуто завдяки застосуванню порівняльно-історичного, методів узагальнення та хронологізації.

Перейдемо безпосередньо до розгляду предмету обговорення. Із усіх складових частин даного комплексу проблем першим варто виділити питання переслідування представників православ'я. Прикладом такого є лист Сигізмунда III від 28 липня 1595 р. з наказом затримувати посланців патріархів грецької церкви до її ж єпископів і конфісковувати знайдені у них листи під приводом безпеки коронних земель. Також подібними листами короля, отриманими обманним чином, уніати забороняють православної церкві будувати церкви, про що свідчить послання монарха від 29 серпня 1596 р., адресоване війтові, бурмістрові, радникам і лавникам міста Вільно. Троїцьке братство з цього міста обвинувачується, що використовує церкву не для служби Божої, а підбурювання населення [2, Стб. 1769–1779].

Рішення про заборону будівництва церков Потій висловлює свою підтримку. Король у цьому випадку керується 83 правилом Карфагенського собору, яке не дає права будувати церкви без дозволу єпископа. До того

ж, у тому конкретному випадку з братством м. Вільно, розпорядження не було виконано і храм збудували. Причиною цього ним називається дія Варшавської конфедерації, яка дає можливість для кроків без огляду на думку монарха.

Зазнає посягань вже існуюче майно Церкви: у Київського архимандрита намагаються забрати Печерський монастир, у Львівського владика – Жидичинський [2, Стб. 1785–1786]. При цьому митрополит Рогоза, коментуючи обвинувачення в незаконності керування Печерським монастирем, запевняє, що під тимчасове управління останній був переданий йому королем [2, Стб. 1057–1060].

Тиск на прихильників православ'я посилюється з наближенням собору в Бересті. Серед інших ним займається особисто Іпатій Потій: 3 жовтня 1596 р. він виступає проти Берестейського церковного братства із обвинуваченнями у недотриманні правил літургії, проведенні її не в храмі, участі у «єретицьких» службах. Як покарання берестейському протопопу і священникам наказується не проводити жодних таїнств відносно порушників та членів їх сімей.

Христофор Філалет твердив, що Берестейський собор не вирішив нагальних проблем у цій сфері, на ньому самому було зроблено ще більше порушень: арешт протосинкела Никифора, прийняття митрополитом і владиками унії, публікація королівських універсалів (15 грудня 1596 р.), забороняючих опозицію унії та прокляття львівського й перемиського владик, що йде у розріз із королівським присягами про свободу віросповідання. Також православних пастирів б'ють на вулицях, померлих вірян викопують з могил, переривають служби Божі в церквах. Найгіршим Христофор Філалет вбачає те, що до відступництва ряду колег православна церква мала відносний спокій, не були такими сильними [2, Стб. 1767–1786].

Варто відзначити – у запалі суперечки полемісти висловлюють не тільки конкретні аргументи по суті тієї чи іншої проблеми, а й вдаються до особистісних обвинувачень один проти одного. Наприклад, у подібному стилі Христофор Філалет характеризує Кирила Терлецького – той називається головним будівничим «недоглілої унії». Край де живе автор «Апокрисису» знає про злочини Терлецького. До прикладу з поїздки до Риму, котра повинна була виправити його у крашу сторону він привозить книги блудливого змісту котрі, окрім особистого перегляду, демонструє жінкам.

Протилежної думки про свого колегу дотримується Іпатій Потій вважаючи того «добрим та неприкажним» [1, Стб. 925–926].

Проте все ж частіше супротивники приділяють увагу більш нагальним на той момент питанням. Крім духовенства переслідування за релігійною ознакою зазнають і віряни протиборчих конфесій. Утиски православних проявляються у вигляді заборони проводити літургії в дні свят за старим календарем шляхом унеможливлення доступу для них до культових споруд, вигнання людей із церков, атаками на пресвітерів і священників, намаганнях завадити проводити таїнства згідно правил. Хто протривить цьому зазнає нових нападів. Також відбуваються репресії в сфері освіти – примусове переведення учнів з православних до уніатських шкіл [2, Стб. 1763–1766].

За словами Потія, «єретики» молилися Богу, що для них краще потрапити під турецьку неволю, ніж об'єднатися з Римською церквою. Думку Христофора Філалета про те, що їх було покарано через відмову йти за уніатами, він вважає невірною [1, Стб. 937–942].

Христофор Філалет наполягає, що гоніння на мирян відбуваються і в нецерковній, економічній сфері: людей грецької віри відсторонюють від займаних посад, не дають займатися своїм ремеслом [2, Стб. 1763–1766]. Найбільш показовим прикладом перерахованих вище утисків стає справа щодо майна пані Брацлавської, княжни Збарзької. Вона демонструє, що репресії торкаються не тільки міщан, проте людей шляхетського стану. Напад на маєток пані здійснює сам Іпатій Потій. Попри скарги Брацлавської на нього нападник є невідомим: юрисдикції польських судів він не підлягає, розслідування за участі Папи Римського у підпорядкуванні котрого єпископ буде затратним фінансово і по часу [2, Стб. 1767–1768].

Іпатій Потій пропонує для читача альтернативну версію конфлікту. Згідно неї священник цієї та інших навколишніх церков за традицією при підході своєї черги повинен був служити та виконувати ряд повинностей у соборі. Один з панотців порушує цей багаторічний звичай і припиняє відвідини собору. Так і не вирішивши це питання шляхом переговорів владика разом з протопопом і декількома пресвітерами здійснює особистий візит до церкви. Єпископ знімає з престолу антимінс та забороняє місцевому священнику проводити літургії у зв'язку із небажанням останнього підкорятися владі єпископа і канонам [1, Стб. 929–932]. Виходячи з вищесказаного все вчинене володимирським єпископом автор «Антиризиса» вважає законним, здійсненим у рамках владних повноважень сановника. Пані Брацлавська фактично до церкви не має жодного відношення, остання, як і інші, завжди перебувала у підпорядкуванні короля і єпископа [1, Стб. 931–932].

Переслідувань за релігійною ознакою також зазнають і прихильники уніатів. Гострого резонансу набуває суд над митрополитом та владиками, які примкнули до унії. Христофор Філалет вважає, що опонент побачивши завідома програвний характер будь-яких тверджень висловлених проти позбавлення владик-уніатів їхніх маєтностей православним собором вирішує не сперечатися, а дискредитувати сам суд називаючи його «кам'яничним (хатнім – В. Б.) зборищем» і каже, що нижче за рангом духовенство не може судити вищого – митрополита та владик [2, Стб. 1259–1264].

На думку Іпатія Потія, цей суд порушує духовну та світську владу, церковні канони. Останній використовує догми на власний розсуд, не дотримується їх. До того ж, не було таких осіб, які мали право викликати владик до суду: «Никифор зрадник і відступники» не могли робити цього, старший за рангом митрополит був разом із уніатами, король не мав традиції оформлення таких викликів. Якщо припустити законність існування виклику, то до всіх адресатів він все одно не дійде через різницю між конфесійним та світським правом: в останньому для залучення до судового процесу підданого виклик направляється до його пана, а в цьому конкретному випадку виклик для митрополита не може розповсюджуватися на підлеглих йому єпископів [1, Стб. 811–814].

Христофор Філалет твердить, що право судити митрополита та владик на православному соборі

мали не лише церковні високопосадовці, а й учасники з нижчим соціальним статусом. Лист патріарха Єремії, підтверджений королем, зокрема, надавав таку преференцію членам Троїцького церковного братства. Полеміст визнає, що не всі, хто був 6–10 жовтня 1596 р. у Бересті, належали до братства, однак їхня присутність у заході ще не означає участі в самому суді над уніатами [2, Стб. 1269–1270].

Корумпованість патріархів при призначенні на посаду митрополита та неприязне відношення перших до другого вважає Потій причиною появи згаданого листа. Переведення митрополита під світську владу порушує церковні канони: останні забороняють при вирішенні духовних справ звертатися до світських. Особливо нечуваною є передача під владу світських не рядового духовенства, а єпископів та митрополитів й наявність серед цих світських простолудинів. На користь його слів дане питання регулюють 13 правил Мілевітанського (Африканського, 416 р. – В. Б.) та 8 Матишконського (Маконського, 585 р. – В. Б.) собору, 9 норма III Карфагенського собору, 3 (9) у рішеннях Халкідонського собору 451 р., 32 Акгатонського (Агденський, 506 р. – В. Б.). Такі права належать церковному суду та королю, як опікуну і оборонцю церков Божих. Єремія II знає про існування зазначених правил й порушує їх [1, Стб. 825–830].

Підсумовуючи статтю можна зробити висновок, що у матеріалах трактатів «Апокрисис» і «Антиризис» знаходить своє відображення в тому числі силова конфронтація між католицькою та православною церквами, яка характеризується активними діями обох сторін із залученням до боротьби й обранням у якості цілей боротьби і духовенства, і мирян. Авторами творів протистояння позиціонується у нерозривному зв'язку з Берестейською унією та створенням уніатської церкви. Тільки Іпатій Потій вважає дану зв'язку однією з причин унії, а Христофор Філалет – одним із способів знищення православної церкви. Поза всяким сумнівом така боротьба тільки шкодить для загального стану християнської церкви.

Список використаних джерел

1. «Антиризис» или апология против Христофора Филалета в двух текстах: западно-русском (1599 г.) и польском (1600 г.) // Памятники полемической литературы в Западной Руси. Книга третья / Русская историческая библиотека, издаваемая Археологической комиссией под редакцией П. Гильтербрандта. – С.–Петербург, 1903. – Т. XIX. – Стб. 477–982.
2. «Апокрисис». Сочинение Христофора Филалета // Памятники полемической литературы в Западной Руси. Книга вторая / Русская историческая библиотека, издаваемая Археологической комиссией под редакцией П. Гильтербрандта. – С.–Петербург, 1882. – Т. VII. – Стб. 1003–1820.
3. Гудзяк Б. Київська ієрархія, Берестейські синоди і укладення Берестейської унії [Текст] / Б. Гудзяк // Историчний контекст укладення Берестейської унії і перше поунійне покоління (Матеріали Перших «Берестейських читань». Львів, Івано–Франківськ, Київ, 1–6 жовтня 1994 р.). – 1995. – С. 101–136. – ISBN 5–7707–8216–1.
4. Гудзяк Б. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії [Текст] / Б. Гудзяк; [пер. з англ. М. Габлевич, під ред. О. Турія]. – Львів: Ін–тут Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2000. – XVI + 426 с. – ISBN 966–7034–17–8.
5. Дмитрієв М. В. Концепція унії в церковних і державних колах Речі Посполитої кінця XVI ст. [Текст] / М. В. Дмитрієв // Историчний контекст, укладення Берестейської унії і перше поунійне покоління (Матеріали Перших «Берестейських читань». Львів, Івано–Франківськ, Київ, 1–6 жовтня 1994 р.). – 1994. – С. 39–101.

6. Дмитриев М. В. Брестская уния 1596 г. и общественно–политическая борьба на Украине и в Белоруссии в конце XVI – начале XVII в. [Текст] / М. В. Дмитриев, Б. Н. Флоря, С. Г. Яковенко. – М.: Изд–во «Индрик», 1996. – Ч. I: Брестская уния 1596 г. Исторические причины события. – 1996. – 199 с. – ISBN 5–85759–045–0.

7. Климов В. В. Осмысления православным чернецством церковно–религиозных, між церковних, соціальних проблем передунійної доби в чернечо–монастирських джерелах [Текст] / В. В. Климов // Українське релігієзнавство / Гол. ред. А. Колодний. – К., 2007. – № 43. – 167 с. – ISSN 2306–3548.

8. Пері В. Берестейська унія у Римському баченні [Текст] / В. Пері // Историчний контекст, укладення Берестейської унії і перше поунійне покоління (Матеріали Перших «Берестейських читань». Львів, Івано–Франківськ, Київ, 1–6 жовтня 1994 р.). – 1994. – С. 7–38. – ISBN 5–7707–8216–1.

9. Плохий С. М. Наливайкова віра: Козацтво та релігія в ранньомодерній Україні [Текст] / С. М. Плохий; [пер. з англ., ред. С. Грачова]. – К.: Критика, 2005. – 496 с. – ISBN 966–7679–76–4.

10. Плохий С. М. Священне право повстання: Берестейська унія і релігійна легітимізація Хмельниччини [Текст] / С. М. Плохий // Держава, суспільство і Церква в Україні у XVII ст. (Матеріали Других «Берестейських читань». Львів, Дніпропетровськ, Київ, 1–6 лютого 1995 р.). – 1996. – С. 1–49.

11. Скабаланович Н. А. Об Апокрисисе Христофора Филалета [Текст] / Н. А. Скабаланович. – Санкт–Петербург: Типографія К. В. Трубинова. Литейная, № 42, 1873. – 225 с.

12. Шевченко В. В. Передберестейський унійний процес 1590–1593 років: мотиви, проблематика, перспективи [Текст] / В. В. Шевченко // Українське релігієзнавство / Гол. ред. А. Колодний. – К., 2002. – № 24. – 117 с. – ISSN 2306–3548.

13. Шевченко В. В. Унійні ініціативи в житті православної церкви Речі Посполитої початку контрреформації, їхній мотиваційний підтекст та суспільне сприйняття [Текст] / В. В. Шевченко // Українське релігієзнавство / Гол. ред. А. Колодний. – К., 2002. – № 22. – 125 с. – ISSN 2306–3548.

14. Шкрібляк М. В. Роль і місце «світського елементу» у збереженні церковно–релігійного життя православних у постберестейський період [Текст] / М. В. Шкрібляк // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці: Рута, 2011. – № 2 (6). – С. 87–95.

15. Яковенко С. Г. Політика Римської курії на сході Європи у другій половині XVI століття і підготовка церковної унії [Текст] / С. Г. Яковенко // Берестейська унія (1596) в історії та історіографії: спроба підсумку. Матеріали міжнародного наукового діалогу про Берестейську унію фундації PRO ORIENTE (третьє зустріч: Львів, 21–23 серпня 2006 р.) та Міжнародного наукового симпозиуму Інституту історії Церкви Українського Католицького Університету «Берестейська церковна унія: перспективи наукового консенсусу в контексті національно–конфесійного дискурсу» (Львів, 24–27 серпня 2006 р.) / За ред. Йогана Марте й Олега Турія. – Львів, 2008. – С. 130–168.

16. Яременко П. К. Український письменник–полеміст Христофор Філалет і його «Апокрисис» [Текст] / П. К. Яременко. – Львів: Вид–во Львівського у–ту, 1964. – 109 с.

References

1. «Antyryzys» ili apologia protiv Khristofora Philaleta v dvuh tekstah: zapadno–russkom (1599 g.) i polskom (1600 g.) // Pamyatniki polemicheskoy literatury v Zapadnoy Rusi. Kniga tretiya / Russkaya istoricheskaya biblioteka izdavaemaya Arheographicheskoi komisii pod redaktsiei P. Gylterbrandta. – S.–Peterburg, 1903. – T. XIX. – Stb. 477–982.
2. «Apokrysys». Sochinenie Khrystofora Philaleta // Pamyatniki polemicheskoy literatury v Zapadnoy Rusi. Kniga vtoraya tretia / Russkaya istoricheskaya biblioteka izdavaemaya Arheographicheskoi komisii pod redaktsiei P. Gylterbrandta. – S.–Peterburg, 1882. – T. VII. – Stb. 1003–1120.
3. Gudziak B. Kyivska ierarhia, Beresteyski synody i ukladennya Beresteiskoi unii [Tekst] / B. Gudziak // Istorychnyi kontekst ukladennya Beresteiskoi unii i pershe pouniynne pokolinnya (Materialy Pershyh «Beresteyskyh chytan». Lviv, Ivano–Frankivsk, Kyiv, 1–6 zhovtynya 1994 r.). – 1995. – S. 101–136. – ISBN 5–7707–8216–1.
4. Gudziak B. Kryza i reforma: Kyivska mytropoliya, Tsarhorodskyy patriarkhat i geneza Beresteyskoi unii [Tekst] / B. Gudziak; [per. z anhl. M. Hablevych, pid red. O. Turiya]. – Lviv: In–tut Istoryiy Tserkvy Lvivskoy Bohoslovskoy Akademii, 2000. – XVI + 426 s. – ISBN 966–7034–17–8.

5. Dmytriiev M. V. Kontsepsiya unii v tserkovnykh i derzhavnykh kolakh Rечи Pospolytoi kintsya XVI st. [Tekst] / M. V. Dmytriiev // Istorychnyi kontekst, ukladenna Beresteyskoi unii i pershe pouinne pokolinnya (Materialy Pershykh «Beresteyskykh chytan»). Lviv, Ivano-Frankivsk, Kyiv, 1–6 zhovtnya 1994 r. – 1994. – S.39–101.

6. Dmytriiev M. V. Brestskaya unia 1596 h. v obshchestvenno-politycheskoi borbe na Ukraine y v Belorussii v kontse XVI – nachale XVII v. [Tekst] / M. V. Dmytriiev, B. N. Floria, S. H. Yakovenko. – M.: Izd-vo «Indryk», 1996. – Ch.I: Brestskaia unia 1596 h. Istorycheskye prychny sobytia. – 1996. – 199 s. – ISBN 5–85759–045–0.

7. Klymov V. V. Osmyslennia pravoslavnym chernetstvom tserkovno-relihiinykh, mizh tserkovnykh, sotsialnykh problem pereduniinoi doby v chernecho-monastyrskykh dzherelakh [Tekst] / V. V. Klymov // Ukrainske relihiieznavstvo / Hol. red. A. Kolodnyi. – K., 2007. – №43. – 167 s. – ISSN 2306–3548.

8. Peri V. Beresteiska unia u Rymskom bachenni [Tekst] / V. Peri // Istorychnyi kontekst, ukladenna Beresteyskoi unii i pershe pouinne pokolinnya (Materialy Pershykh «Beresteyskykh chytan»). Lviv, Ivano-Frankivsk, Kyiv, 1–6 zhovtnia 1994 r. – 1994. – S.7–38. – ISBN 5–7707–8216–1.

9. Plokhii S. M. Nalyvaikova vira: Kozatstvo ta relihiia v rannomodernii Ukraini [Tekst] / S. M. Plokhii; [per. z anh., red. S. Hrachova]. – K.: Krytyka, 2005. – 496 s. – ISBN 966–7679–76–4.

10. Plokhii S. M. Sviashchenne pravo povstannia: Beresteiska unia i relihiia lehtymatsiia Khmelnychchyn [Tekst] / S. M. Plokhii // Derzhava, suspilstvo i Tserkva v Ukraini u XVII st. (Materialy Druhykh «Beresteyskykh chytan»). Lviv, Dnipropetrovsk, Kyiv, 1–6 liutoho 1995 r.). – 1996. – S.1–49. – ISBN 5–7707–9327–9.

11. Skabalanovych N. A. Ob Apokryse Khrystofora Fyalaeta [Tekst] / N. A. Skabalanovych. – Sankt–Peterburh: Typohrafiia K. V. Trubnykova. Lyteinaia, №42, 1873. – 225 s.

12. Shevchenko V. V. Peredberesteyskiy uniinyi protses 1590–1593 rokiv: motyvy, problematika, perspektyvy [Tekst] / V. V. Shevchenko // Ukrainske relihiieznavstvo / Hol. red. A. Kolodnyi. – K., 2002. – №24. – 117 s. – ISSN 2306–3548.

13. Shevchenko V. V. Uniinyi initsiatyvy v zhytti pravoslavnoi tserkvy Rечи Pospolytoi pochatku kontsreformatsii, yikhniy motyvatsiinyi pidtekst ta suspilne sprychniatia [Tekst] / V. V. Shevchenko // Ukrainske relihiieznavstvo / Hol. red. A. Kolodnyi. – K., 2002. – №22. – 125 s. – ISSN 2306–3548.

14. Shkribliak M. V. Rol i mistse «svitskoho elementu» u zberezhenii tserkovno-relihiinoho zhyttia pravoslavnykh u postberesteyskiy period [Tekst] / M. V. Shkribliak // Relihiia ta Sotsium. Mizhnarodnyi chasopys. – Chernivtsi: Ruta, 2011. – №2 (6). – S.87–95.

15. Yakovenko S. H. Polityka Rymskoi kurii na skhodi Yevropy u druhii polovyni XVI stolittia i pidhotovka tserkovnoi unii [Tekst] / S. H. Yakovenko // Beresteiska unia (1596) v istorii ta istoriografii: sprobа pidsumku. Materialy mizhnarodnoho naukovoho dialohu pro Beresteisku uniu fundatsii PRO ORIENTE (tretia zustrich: Lviv, 21–23 serpnia 2006 r.) ta Mizhnarodnoho naukovoho sympoziumu Instytutu istorii Tserkvy Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu «Beresteiska tserkovna unia: perspektyvy naukovoho konsensusu v konteksti natsionalno-konfesiinoho dyskursu» (Lviv, 24–27 serpnia 2006 r.) / Za red. Yohana Marte i Oleha Turiiia. – Lviv, 2008. – S.130–168. – ISBN 5–7707–9328–7.

16. Yaremenko P. K. Ukrainyky psmennyk–polemist Khrystofor Filalet i yoho «Apokryssys» [Tekst] / P. K. Yaremenko. – Lviv: Vyd–vo Lvivskoho u–tu, 1964. – 109 s.

Bondarchuk V. O., Applicant at the Department of Religious and Theology Studies, National University «Ostroh Academy» (Ukraine, Ostroh), Vitaliy_Bondarchuk@ukr.net

Displaying facts of interreligious conflicts in polemical writings «Apokryssys» and «Antyryzys» in the Polish–Lithuanian Commonwealth late 16th century – comparative analysis

The author of this article has set the goal to explore mapping of key aspects of inter-religious denomination struggle in polemical writings «Apokryssys» and «Antyryzys» in 16th century. The researcher uses two authentic sources and verifies received information with already known historiographical data. The author uses the comparative and historical methods to reach the accuracy of the work. As a result of the reserch the main issues were set which according to Christopher Filalet's and Hypatii Potii's opinion caused confrontation between the Orthodox and Catholic churches. Comparison of ways of conflict resolution offered by polemicist is realized. It was established that the victims of struggle escalated after the Union of Brest were both clergy as laity. At the same time, a radical difference between the opinions of theologians on the objectives confrontation the Catholic against Orthodox and vice versa churches was proved. The obtained data can be used as practical materials for studying the history of the Christian church and Ukraine society in late 16th century.

Keywords: «Apokryssys», «Antyryzys» polemical literature, interconfesional struggle, the Union of Brest.

Bondarchuk V. A., соискатель кафедры религиоведения и теологии, Национальный университет «Острожская академия» (Украина, Острог), Vitaliy_Bondarchuk@ukr.net

Отражение в полемических произведениях «Апокрисис» и «Антиризис» фактов межрелигиозных конфликтов в Речи Посполитой в конце XVI в. – сравнительный анализ

Исследовано отражение в полемических произведениях «Апокрисис» и «Антиризис» ключевых аспектов межконфессиональной борьбы кон. XVI в. в Речи Посполитой. Исследователь пользуется двумя аутентичными источниками и верифицирует полученную из них информацию с уже известными историографией данными. Для точности результатов работы он применяет сравнительно–исторический, а также методы обобщения и хронологизации. В итоге поисков установлено главные, по мнению Христофора Филалета и Ипатия Потия, проблемы, которые вызывали конфронтацию между православной и католической церквями и проведено сравнение путей решения конфликта предлагаемых полемистами. Установлено, что жертвами борьбы, которая претерпела эскалацию после Брестской унии, становятся, как духовенство, так и миряне. В то же время доказано кардинальную разницу между точками зрения богословов относительно целей противостояния католической и православной церкви. Полученные данные можно использовать, как практические материалы при изучении истории христианской церкви и общества Украины кон. XVI в.

Ключевые слова: «Апокрисис», «Антиризис», полемическая литература, межконфессиональная борьба, Брестская уния.

* * *

УДК 140.8

Гоцалюк А. А., кандидат історичних наук, доцент, Міжрегіональна академія управління персоналом (Україна, Київ), lepan@ukr.net

ГЕНЕЗИС КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ УКРАЇНЦІВ У ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ ЯК ФАКТОР СВІТОГЛЯДНОГО І СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ

Розвиток етнонаціональних традицій, світогляду і соціокультурного буття є взаємозумовленим процесом: кожен із факторів постає водночас суб'єктом і об'єктом впливу. Дослідницяка інтрига полягає в тому, що практично ніколи не існує балансу суб'єктності та об'єктності: в одні історичні періоди той чи інший чинник виконує функцію в основному детермінативного суб'єкта, а в інші періоди – об'єкта.

Ключові слова: генезис, фактори впливу, традиції, соціокультурний розвиток, світоглядні пріоритети, цільові орієнтири.

В українській культурі особливе місце належить традиційним звичаям та обрядам. В наш час стає все більш актуальним науковий інтерес до витоків та розвитку українських традицій, звичаїв. Вивчення української традиційної культури, її збереження в умовах прискореної урбанізації та поширення «масової культури» – це турбота про її розвиток у сьогоденні та майбутті нашого народу. Адже традиційна календарна обрядовість відображає етнічне, соціальне, історико–культурне життя людей.

Гуманістична ідея є домінуючою в традиційній календарній обрядовості українського народу. Дослідження трансформаційних процесів, які відбувались в календарній обрядовості впродовж тисячоліть, впливу міграційних факторів, заборон святкувань народних обрядів за радянських часів виявляє необхідність аналізу формування новачі в сучасній календарній обрядовості.

Мета і завдання статті полягають у вивченні специфіки календарної обрядовості українців у процесі змін і під впливом чинників політичного і соціального характеру.

До пам'яток сивої давнини відносяться колядки про створення світу й визначальні сили життя – сонце, дощ, місяць. В них чітко можна простежити відгомін космогонічних уявлень. У багатьох гуцульських колядках зоря є символом дощу з неба. Особливо виразними є символи світового дерева і птахів – творців світу, які